

EMIL CIORAN, A RUNAGATE MYSTIC

Mihai CĂTANĂ

(Abstract)

The way in which Emil Cioran spiritually approached God, was, apparently an early memory outline, with a reproachful role of his father, priest of Rășinari. His childhood was spiritually punctuated with the denial of Divinity. His adolescence was labeled by non-religious experiences of rapture and his approach of mysticism. Cioran's way was an apophatic one, although without any mystical destination, being himself more vitalist than dedicated to mystical procedures and habits. The insomnia, lucidity and physical pain were the incubation elements of the rapture. He was beliefless but religious, an impure nihilist who moved permanently between the need of belief and the impossibility of believing, a restless metaphysical.

Keywords: *Cioran, rapture, mystic, belief, lucidity, experiences, nihilist, metaphysical.*

Întreaga viață a lui Emil Cioran a stat la umbra unei imposibilități, imposibilitatea de a crede. Dialectica încordată și perpetuă pe care a întreținut-o cu Dumnezeu, încă de pe timpul plămădirii personalității sale, l-a așezat definitiv în cercul strâmt al neliniștiților, al celor isterizați sub auspiciile cerului. Un cer prea albastru pentru un suflet spectral și prea difuz pentru a-i sluji drept pavăză și a-i oferi oblojirea ce curmă întru credință.

Fiul preotului din Rășinari, Emil Cioran, ar fi trebuit să se bucure de toate prerogativele unei dezvoltări spirituale armonioase, care să-l înscrie pe calea unei credințe autentice. Calea lui Cioran, în schimb, a fost una în sens invers, apofatică, neasumată totuși până

la capăt, căci: „La Cioran, mistica nu are nici un final, nu duce spre o altă lume, ci dimpotrivă, urmărind planurile vitaliste, urmărește eternizarea vieții, țel care evident rămâne doar la nivelul intențional.”¹ Să aibă acest tropism legătură cu o amintire încifrată timpuriu și pe care o scoate la iveală abia în *Caiete II*, după aproape o jumătate de secol?! O voi reda integral, așa cum apare rememorată de Cioran, căci ea pare a ne oferi cheia descifrării a ceea ce a urmat, grila de lectură hermeneutică a zbaterilor cioraniene în imposibilitatea sa de a crede într-un Dumnezeu mântuitor și în convingerea viscerală a permanentei dămării umane: „Prin 1919 (aveam 8 ani), la Rășinari, dormeam în odaia părinților mei. Seara, tata îi citea adesea mamei, cu voce tare, câte o carte. Odată am fost izbit în chip deosebit de niște lucruri nu tocmai în regulă. Era vorba despre un călugăr rus care făcea năzbâtii cu niște călugărițe într-o mănăstire. Dar în memoria mea s-a întipărit mai cu seamă un amănunt. Anume acela în care tatăl lui Rasputin, aflat pe patul de moarte la Pokrovskoie, i-a spus fiului său: «Du-te la Moscova, cucerește orașul, nu da înapoi de la nimic și nu-ți face scrupule, pentru că Dumnezeu e un porc de câine.» Fraza aceasta citită de tatăl meu, care era preot, m-a răscolit – și m-a eliberat. Nu mai trebuie să adaug că de obicei dormeam în timpul acestor lecturi; în seara aceea însă demonul m-a ținut treaz. Cred că n-am închis ochii toată noaptea. Dacă părinții mei și-ar fi închipuit că stau cu urechile ciulite!”² Așa cum o „scenă originară”³ poate rămâne întipărită în psihismul copilului, dirijându-i apoi tropismul sexual prin ecoul inconștient pe care îl stârnește, în aceeași manieră, o situație în care autoritatea paternă și sacerdotală face rabat de la identitatea de rol, poate că a sădit în inconștientul lui Emil grăuntele de revoltă și de eliberare. Dar fără a ne pripi, să-l lăsăm mai întâi pe Cioran să glăsuiască despre ecourile ce i le-a lăsat lectura părintelui său: „O asemenea grozăvie din gura tatălui meu, pentru care preoția nu era o glumă, m-a impresionat tot atâta cât un incendiu sau un cutremur. Dar îmi amintesc, de asemenea, foarte clar – sunt mai bine de cincizeci de

¹ Dan Olteanu, *Mistica metafizică la Cioran*, Ed. Helicon, Timișoara, 1996, p. 104

² Emil Cioran, *Caiete, II*, Ed. Humanitas, București, 2003, p. 228

³ În vocabularul psihanalitic, desemnează raportul sexual între părinți, pe care copilul îl vede, fortuit sau nu, interpretându-l ca un act de violență din partea tatălui asupra mamei (vezi Elisabeth Roudinesco, Michel Plon, *Dictionar de psihanaliză*, Ed. Trei, București, 2002, p. 837)

ani de atunci – că tulburarea mea a fost urmată de o plăcere stranie, ca să nu spun perversă.”⁴ Această scenă îi confirmă micului Cioran bănuiala că religiozitatea și evlavia tatălui cât și statutul mamei, acela de „complice evlavios”, nu aveau o dinamică autentică, nu erau decât de ordin funcțional, precum a unui „automat religios.” Izvoarele atitudinii religioase nu veneau din adâncurile ființei sau din vâpăile credinței, ci erau menite spre a-l deghiza pe cel ce trebuia să „pozeze” în preotul satului, înainte mergător, ocrotitor spiritual al comunității. Fără a glisa în speculații psihanalitice, pe cale hermeneutică, putem afirma că această întâmplare l-a eliberat pe Cioran de sub oblăduirea unui Dumnezeu bun. Precum l-a eliberat și de sub influența spirituală a unui tată evlavios autentic, facilitându-i proiecții și viziuni întunecate asupra divinității, asemeni unui neînduplecat profet al nihilismului și decăderii.

Reacțiile tânărului Cioran nu au întârziat să apară: „În copilărie, eram un ateist vehement, și asta e încă puțin spus. Când, la masă, se spunea vreo rugăciune, mă ridicam și ieșeam imediat”⁵. Apetitul și digestia nu îi erau compatibile cu rânduiala tradiționalist-ortodoxă, în schimb digera prolific pe cadențe de gânduri sumbre sau în presimțirea vidului ori a extincției: „În tinerețe mă gândeam în fiecare clipă la moarte. Era o obsesie – chiar și atunci când mâncam.”⁶ Incipiența profilării tropismului său spiritual se produsese iar în perioada adolescenței, marile sale crize spirituale nu aveau decât să-i pitrocească orientarea și să-i livreze certitudinea unei pseudo-damnări spirituale.

Dacă nu a reușit să găsească și să implore cerul, atunci miza sa va rămâne aceea de a cuceri infernul interior. Iar ca mărturie asupra „Golgotei” interioare stă cartea sa de debut, *Pe culmile disperării*,⁷ care, de la un capăt la celălalt, reprezintă o mărturisire, o spovedanie făcută la temperatura trăirilor incandescente din care răzbate ecoul unor trăiri de factură mistică. Resorturile unor astfel de trăiri nu sunt marcate de credință ci provin dintr-un solipsism tenace. Trăirile lui Cioran sunt un rezultat alchimic al convergenței insomniei, disperării și durerii

⁴ Emil Cioran, *Despre neajunsul de a te fi născut*, Ed. Humanitas, București, 2007, p. 64

⁵ *** *Convorbiri cu Cioran*, Ed. Humanitas, București, 2004, p. 7

⁶ *Idem*, p. 37-38

⁷ Emil Cioran, *Op.cit.*, Ed. Humanitas, București, 1990

fiziologice. Crizele de insomnie i-au ascuțit luciditatea, disperarea l-a scos din rândul semenilor iar durerile fizice i-au șlefuit viziunea asupra vieții. La vârsta de șaisprezece ani va începe pentru Cioran „catastrofa”. Demonul nocturn, insomnia, e cea care îl va arunca vreme de aproximativ șapte ani pe solul fecund al disperării și lucidității, sub incandescența beznei propriilor tenebre. Într-o convorbire avută cu Helga Perlz, Cioran își amintește: „Răul s-a petrecut pe la 16-17 ani. Tinerețea mea a fost o adevărată catastrofă.”⁸ Noaptea de insomnie l-au făcut să pătrundă, în chip de înțelegere, fenomenul supranatural al extazului. Trăirea extatică este una de crepuscul, născută parcă dintr-o uneltire a luminii cu întunericul, dintr-un incest al zorilor cu amurgul, ce îl va osândi la o luciditate purificatoare, spiritual sanogenă, din care vor fi fost epurate elementele de individualitate și de contingență. Trăită subiectiv, îl va conduce la o stare de supraconștiință, semn ori simptom al atingerii culmilor interioare; culmi de pe care exteriorul îi apare golit de semnificație. Trăirile din acea perioadă purtau întrucâtva pecetea unei autentice disperări, erau ca o „bornă” la capul unui itinerar povârnit spre propriul abis, pe care tânărul Cioran nu l-a jalonat precaut, ci l-a „tocat” când în rapel, când cu pași mărunți; ridicând în acei ani conștiința la rangul de dramă a ființei, de fatalitate și luciditatea ținând locul felinarului lui Diogene, Cioran și-a țesut maieutica cu firul obsesiilor, nu a ideilor, la fuiorul celor doi demoni, insomnia și acedia.

Noaptea de insomnie, prin hăul ce-l deschid între Eu și lume, l-au făcut să pătrundă și să simtă fenomenul supranatural al extazului. Din luciditate, acest „vaccin contra absolutului”⁹, Cioran și-a făcut o religie, o mistică irizată de neliniștile lui metafizice, iar extazul, ca moment purificator, îl ridică, părelnic, la anvergura unui Dumnezeu deposedat de lume, căci: „Nu trebuie să fie scopul tău ultim să devii Dumnezeu fără lumi?”¹⁰

Această experiență extatică îi livrează lui Cioran „sentimentul unei participări esențiale”¹¹, transcende cunoașterea comună și îl proiectează în proximitatea eternității. Resimțirea veșniciei și a beatitudinii din

⁸ *** *Convorbiri cu Cioran*, Ed.cit., p. 45

⁹ Emil Cioran, *Silogisme amărăciunii*, Ed. Humanitas, București, 1992, p. 80

¹⁰ Emil Cioran, *Cartea amagirilor*, Ed Humanitas, București, 1991, p. 98

¹¹ Marta Petreu, *Despre bolile filosofilor. Cioran*, Ed. Polirom, Iași, 2008, p. 51

proximitatea ei, ca rezultat al scotocirii în cerul propriului suflet, se aseamănă în intensitate cu acea regăsire în Dumnezeu pe care o resimte misticul. Ultimul parcurge augustinian treptele scării spre cer, pe când Cioran pășește pe scara ce coboară spre abisul sufletului, căci „trebuie să scobori toate treptele unui iad lăuntric.”¹² Cele două itinerarii se aseamănă, „întunericul pe care ajungi pe scările durerii nu este mai puțin infinit și etern decât lumina ce te orbește pe scările bucuriei.”¹³ Lansat în acel itinerar sufletească de aflare a Absolutului, Cioran a asimilat mistica cu extazul. În tinerețe contabilizase patru străfulgerări, patru stări de grație, de extaz, stări ce au reprezentat pentru el o făgăduire de speranță a potecii pe care pășise. Cioran s-a aventurat în această căutare personală nu pe o cale rațională, ci, întrucâtva, pe calea inimii, dar o inimă din care îi lipsea ventriculul credinței.

Lipsit de credință, Cioran putea simți ceea ce ar fi simțit misticul atins de beatitudine, căci „Totul se petrece în inimă. Iată ce înseamnă mistică și sfințenie.”¹⁴ Credința nu i-a fost o condiție în atingerea stării de grație iar Dumnezeu a reprezentat în permanență Alterul ce l-a tentat și „l-a asmuțit” într-o căutare, un fel de punct de echilibru negăsit dar totuși catalizator. Lăsat pradă impulsurilor și febrele interioare, Cioran a atins sacrul eludând calea credinței. Dumnezeu i-a fost în permanență o limită dar și un companion de taifas în solitudinea nopților cu insomnie. Absolutul i-a fost mereu o tentație, pe Dumnezeu l-a spionat, i-a dat târcoale, ca un veritabil „pungaș al prăpastiei.” Lipsit de pasiunea credinței, compensată de vanitatea condiției de intrus și mai apoi de exilat metafizic, oscilează între cele două lumi - „Suntem prea tari pentru lumea amăgirilor și prea slabi pentru cea a cerurilor.” – notează undeva, pentru a-și marca lipsa de aderență față de lumea umană și față de lumea spiritului, ca mai apoi să se localizeze triumfător „la o egală distanță de sfințenie și de viață.”¹⁵

Cioran apare ca un nihilist impur pentru că nu poate fi categoric în raportul cu Dumnezeu, „Doamne! eu nu spun că tu nu ești; eu spun că nu mai sunt.”¹⁶ Neputând să îi nege existența apare mai degrabă

¹² Emil Cioran, *Pe culmile disperării*, Ed. Humanitas, București, 1990, p. 61

¹³ *Ibidem*, p. 172

¹⁴ Emil Cioran, *Lacrim și sfinți*, Ed. Humanitas, București, 1991 p. 8

¹⁵ Emil Cioran, *Amurgul gândurilor*, Ed. Humanitas, București, 1996, p. 186

¹⁶ *Ibidem*, p. 168

ca un neliniștit metafizic ce recurge, de-a lungul vieții și operei, la interogații de intensități obsesive cu privire la Dumnezeu: „Nu știu cum oamenii pot crede în Dumnezeu, deși mă gândesc zilnic la el.”¹⁷ Pe urmele lui Meister Eckhart, virtuosul căii apofatice, „tată al paradoxului în materie de religie”¹⁸, Cioran găsește formula de melanj a religiei cu filosofia, personificându-l pe Dumnezeu, antropomorfizându-l spre a-L imagina ca un interlocutor, pentru a-i atribui determinații negative, ca astfel, El să se poată revela, ca într-o transformare a negativului în ființă.¹⁹ „Când te adresezi lui Dumnezeu, fă-o cu pronumele, fii singur, - ca să poți fi cu El. Altcum ești om și nu vei sta niciodată față-n față cu singurătatea Lui”²⁰. Iar atunci când, prea des „nu te mai poți ruga la Dumnezeu, zici Absolut.”²¹ Cioran nu crede, catafatic, Cioran ruminează și simte grație străfulgerărilor de lumină, a extazelor. Iată distincția între credincios și filosof, primul fiind cu inima în Dumnezeu, cel din urmă gândindu-l și căutându-l, căci: „Filosoful se gândește la Divinitate, credinciosul la Dumnezeu. Unul la esență, altul la persoană. Divinitatea este ipostaza abstractă și impersonală a lui Dumnezeu.”²²

Cioran s-a mișcat mereu între nevoia credinței și imposibilitatea de a crede, fără a adera la vreuna din cele două extreme. Această lipsă a credinței a compensat-o printr-un profil religios, iar pentru el, a fi religios însemna „a simți *misterul* chiar în afara oricărei forme de credință.”²³ Din regretul că nu poate fi Dumnezeu, i-a mai rămas să se gândească la Dumnezeu, deși duce în această convingere deznădejdea unui învins: „Mi se pare mai ușor să te crezi tu însuți Dumnezeu decât să crezi în Dumnezeu.”²⁴ S-a apropiat de Dumnezeu prin diatribă, profilând o mistică negativă crescută din solul unei filosofii întunecate. S-a apropiat astfel căci a avut sentimentul refuzului din partea unui Demiurg mai degrabă rău, merit să-l pedepsească pentru lipsa lui de credință. În ideea războirii cu Dumnezeu, un război metafizic

¹⁷ Emil Cioran, *Cartea amăgirilor*, Ed. cit., p. 140

¹⁸ Apud. Simona Modreanu. *Cioran sau rugăciunea interzisă*, Ed. Junimea, Iași, 2003, p. 87

¹⁹ De văzut Dan Olteanu, *Op.cit.*, p. 67

²⁰ Cioran, E. *Amurgul gândurilor*, Ed. cit., p. 179

²¹ *Ibidem*

²² *Ibidem*, p. 54

²³ Cioran, E. *Caiete III*, Ed. Humanitas, București, 2005, p. 267

²⁴ Cioran, E. *Mărturisiri și anateme*, Ed. Humanitas, București, p. 53

și spiritual, Cioran și-a turnat toate imposibilitățile spre a-l deghiza pe Acesta în „țap ispășitor”, a-i atribui vina imposibilităților sale și spre a se lua la trântă întru eliberarea personală. Și asta, poate pentru că odată cu trecerea anilor prospețimea și vitalismul i s-au maculat treptat iar ingredientele ce i-au asigurat cândva incubația extazului au început să se risipească, căci „nu se poate trăi mereu pe culmi.”

Căderea lui Cioran de pe culmile interioare a lăsat ecoul unei tânguiri metafizice drept corolar a unei existențe neîplinite, demne de o sacră damnare: „Am vrut să fiu filosof, și am rămas simplu autor de aforisme; mistic, și n-am putut avea credință; poet, și n-am izbutit decât să scriu o proză poetică destul de dubioasă.”²⁵

²⁵ *** *Convorbiri cu Cioran*, Ed. cit., p. 115